

Vybrané témata z vývojové psychologie – vývojová období

Batolecí období

Mladší batole (1-2 roky)

Starší batole (2-3 roky)

Význam má:

- Věk autonomie, expanze (samostatný pohyb)
- Rozlišení mezi retencí (udržením) a eliminací (opuštěním, odhozením) – možnost rozhodování
- Potřeba aktivity a sebeuvědomění

Tělesný a motorický vývoj

Kosti nejsou osifikovány, vývoj první dentice

Motorika: chůze, aktivita – rozvoj jiných pohybových činností, rozvoj jemné motoriky, manipulace s předměty, sebeobsluha

Rozvoj vnímání

Batole začíná rozlišovat např. tvary, barvy, velikost (množství jen intuitivně – odhadem). Odhad vzdálenosti je nepřesný. Orientace v čase je obtížná (nerozumí časovým pojmům), dítě je vázáno na přítomnost.

Myšlení

Zvídavost, uvědomění si trvání objektů a odhalování jistý *pravidel a poslušností*, které se ve světě opakují. Dětské afektivní úsudky,

Symbolické a předpojmové myšlení – používání pojmů, symbolů (slov, kresby...). Dítě si dokáže představit činnost, aniž by ji muselo provádět. Symbol je někdy jen napodobením reality (kamínek je bonbón). Předpojem – dítě označuje předměty pojmy, ale označuje jimi jen určité objekty, se kterými již má zkušenost (malý pes je pes, velký pes už být psem nemusí).

Má hodně informací, kterým chybí propojení.

Řeč

Řeč je základním nástrojem komunikace a přizpůsobení. Spojování slov, agramatická řeč, novotvary, pasivní a aktivní slovník.

Emoční a sociální vývoj

Potřeba emancipace, ale i stability. *Egocentrismus*, rozvoj jáství „Já“, „Já sám“, uvědomění si nezávislosti vlastní existence. Negativismus a vzdor – možnost odmítání a rozhodování, snaha po bezodkladném uspokojování potřeb je zdrojem konfliktů. (Afektivní respirační křeč). Emoce se diferencují (zlost, lítost...)

Separční úzkost.

Napodobování, *hra* s vrstevníky – paralelní, dostávají se do konfliktů, experimentace.

Předškolní věk

Končí nástupem do školy

Tělesný a pohybový vývoj

Prodloužení nohou, pohybová obratnost se zvyšuje (běhá, šplhá, jezdí na kole, plave, lyžuje). Udržuje rovnováhu. V sebeobsluze je samostatné díky rozvoji jemné motoriky. Zvládá ruční práce, domácí práce.

Kresba (napodobuje realitu) – vývoj kresby postavy.

Kognitivní vývoj a vývoj myšlení

Dítě je zvědavé, snaží se poznat důvody a souvislosti, častá je otázka „Proč?“

Dobry pozorovatel, vnímá detaily, pozorované napodobuje (dokáže nakreslit, vybavit si přesnou představu).

Předoperační stadium inteligence (Piaget).

Myšlení je názorní, intuitivní, prelogické. Pomocí něj si dítě vytváří *svůj obraz světa* – názor na svět (jak funguje). *Co nechápe, doplní fantazií*. Mnohdy nerozlišuje mezi realitou a fantazií (*konfabulace*). Romantismus. Typické znaky myšlení: *egocentrismus* (úsudky na základě subjektivních preferencí), *fenomenismus* (fixace na některé podstatné znaky – velryba musí být ryba), *vazba na přítomnost* (prezentismus), *magičnost* (dokreslení reality fantazií), *absolutismus* (poznání má trvalý charakter – děti se hádají, mají-li změnit názor). Úsudky: *Animismus* (neživým věcem dává vlastnosti živých bytostí), *arteficialismus* (všechno někdo „udělal“: Kdo sem dal ty hory?).

Dítě začíná chápat proměnu vnějších znaků (je možné změnit podobu, psi mohou vypadat různě), ale nedokáže uvažovat komplexně – o více než jednom aspektu situace. Nedokáže posuzovat z více hledisek.

Řeč

Věty, používání gramatických pravidel. Někdy ještě patlavost či jiné vady řeči. Zájem o básničky, říkanky, zpěv. Rozvoj řeči pomocí pohádek, vyprávění...

Sociální a emoční vývoj

Hra je dominantní činností. Hrají si rádi s vrstevníky – rozvíjejí námět hry „na něco“, v oblíbenosti jsou hry *pohybové a konstruktivní* (stavebnice, kreslení...). Hra má význam pro kognitivní, sociální i emoční vývoj (hry s pravidly, prohry, role ve hře...). Význam má i stereotypní hra (opakuje jednu činnost). Vazba na hračky, hračky dětem pomáhají v těžkých situacích. Význam má sledování dětí při hrách.

Rozvoj prosociálního chování (pomáhat, půjčit...). Nevhodné chování je dospělými řízeno, *odměny a tresty*. Přejímání názoru dospělých (i na sebe sama) – heteronomní morálka.

Oidipovský komplex. Uvědomování si vlastního pohlaví. *Gender role*. Citová vazba na rodiče, při neuspokojení – citová deprivace. Dítě se učí řídit své emoce. Pocit viny. Žárlivost. Sklon k vychloubání, majetnické sklony.

Vstup do školy

Vstup do školy je důležitý mezník. Role školáka není výběrová. Vliv názorů a postojů rodičů (na učení, školní výkony...).

Způsobilost pro školní práci:

Školní zralost - kompetence pro zvládnutí nároků základní školy spíše závislé na zrání (např. zralost kognitivních funkcí, pozornost, emoční a sociální zralost). Souvisí především se zráním nervové soustavy. Vyžaduje se dostatečná emoční stabilita (řízení emocí), schopnost koncentrovat pozornost na úkol, zvládnout zátěž (bez rychlé unavitelnosti), adaptovat se na režim školy. Lateralizace ruky. Motorická obratnost a jemná motorika. Zrakové a sluchové vnímání – diferenciací.

Školní připravenost – kompetence pro zvládnutí nároků základní školy, na nichž se podílí spíše učení (např. sebeobsluha, pracovní návyky, poslušnost...). Hodnota a smysl vzdělávání, chování, způsob komunikace, sociální připravenost – rozlišování rolí, normy chování.

Školní způsobilostí rozumíme dosažení takového stupně v tělesném a duševním vývoji, který umožňuje, aby dítě bylo schopno bez újmy na tělesném a duševním zdraví vyhovovat nárokům, které na ně klade školní vyučování, a dosahovat vzhledem ke svému nadání a své pili přiměřených školních výsledků.

Posuzování školní způsobilosti

Školní zralost i připravenost dítěte pro vstup do školy se posuzuje orientačně **v mateřských školách** a při zápisu do první třídy základní školy (screening).

Lékaři posuzují zejména tělesnou zralost při šestiletých preventivních prohlídkách (výška, kostní věk – nemají přímý vztah, nemocnost).

V některých případech posuzuje školní zralost **psycholog**, příp. **speciální pedagog** (sledují zralost NS, úroveň myšlení, pozornost, pracovní vyspělost, citovou zralost a sociální připravenost, odolnost vůči zátěži atd.)

Některé znaky nedostatečné způsobilosti (unavitelnost, nedodržují distanci, bázlivost, nesamostatnost, problémy ve zrakové či sluchové diferenciaci, nerovnoměrný vývoj intelektu, nízká úroveň kresby, problémy s lateralitou, odbíhání od úkolu, apod.)

Lateralita – nerovnoměrné využívání párových hybných (ruka, noha) a senzorických (oko, ucho) orgánů. (Obvykle dozrává před nástupem do školy)

Některým dětem je doporučeno *odložit školní docházku* o jeden rok (max. 2x), rozhoduje ředitel školy. Některé školy zřizují tzv. „vyrovnávací první třídy“ nebo nulté ročníky (zejména pro děti nepřipravené pro vstup do školy, které nenavštěvovaly MŠ).

Vývojové poruchy

Disharmonický vývoj osobnosti (temperamentové zvláštnosti, zvláštnosti v chování, labilita, obvykle bez postižení v intelektové složce – obvykle jen nerovnoměrný vývoj intelektu, často diagnostikován syndrom ADHD nebo poruchy učení, poruchy řeči)

Riziko: výskyt poruch chování a sociálně patologických jevů u dětí (agresivita, šikanování, krádeže, záškoláctví apod.)

Syndrom ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou, nebo hypokineze
(někdy označován za mozkovou dysfunkci)

Specifické poruchy učení

(dyslexie, dysortografie, dysgrafie, dyskalkulie, dyspinxie, dyspraxie, dysmúzie...)

obvykle různá etiologie, některé příznaky jsou podobné

dříve: diagnózy a nápravy, zařazování do specializovaných tříd

dnes: tendence nepatologizovat, zaměřit se na popis příznaků, slabé a silné stránky dítěte jako zdroj nápravy, zaměření do budoucnosti, sledování dynamiky vývoje, systémový přístup.

Diagnózy jsou zde nutné jen pro formální doporučení (např. zařazování do specializovaných tříd) a integrace.

Poruchy řeči

např. dyslalie, dysartrie, koktavost

Deprivace a subdeprivace

typy deprivací (fyzická a psychická – emoční, kognitivní...), příznaky a některé důsledky (např. substituční krádeže...)

Neuroticismus (neurotická reaktivita)

Jednotlivé neurotické symptomy (okusování nehtů, vlasů, tiky, somatizace...), u mladších dětí např. enurézy, noční děsy, afektická dětská křeč apod. U starších dětí neurastenické syndromy.

Poruchy příjmu potravy u pubescentů a adolescentů.

Syndrom CAN (zneužívané a týrané děti)

některé typické projevy v chování (např. A. Bentovim, 1998; P. Pöthe.... aj.)

Školní věk

Raný školní věk od 6-7 let do 8-9 let } mladší školní věk - **prepuberta**
Střední školní věk do 11 – 12 let }

Starší školní věk – **puberta** do 15 let

(Mladší) školní věk – prepuberta 7 – 11 let

Myšlení

Fáze **konkrétních logických operací** (Piaget). Akceptují proměnlivost jako základní vlastnost reality.

Myšlenkové operace (klasifikace a třídění, řazení věcí podle pravidla, analýza a syntéza...)
Dokáže posuzovat skutečnost z více hledisek.
Zvládá číselné operace. Chápe čas. Je schopno úvah.
Období realismu – dítě akceptuje skutečnost jako danost.

Učení

pokusem a omylem, logickým odvozením, nápodobou.

Sebepojetí

Rozvoj sebehodnocení. Potřeby seberealizace přibývá postupně.

Sociální vývoj

Převzetí role školáka. Konfrontace a srovnávání se spolužáky, hodnocení výkonu. Potřeba uznání. Vázanost na učitelku v raném školním věku, pak přibývá kritičnosti.

Vztah s vrstevníky, ve středním a starším školním věku uspokojují mnohé potřeby. Specifický způsob komunikace ve skupině. Konformismus. Vlastní skupinové normy chování. Ve starším věku přibývá solidarity. Identifikace se skupinou stejného pohlaví až do puberty. Poukazování na odlišnosti.

Hry pohybové, námětové, konstruktivní a kresba. Začíná četba.
Vliv médií. Ideály. Vztah ke zvířatům.

Emoční vývoj

Větší vyrovnanost ve středním školním věku.

Pubescence (puberta)

11-15 let

Vliv sekulární akcelerace (urychlování vývoje)

Typ akcelerovaný, průměrný, retardovaný. Fáze končí pohlavní zralostí.

Výrazné změny tělesné. Růst a vývoj svalů. Hormonální produkce, sekundární pohlavní znaky. Vliv na psychiku.

Změny způsobují emoční vypětí, rozkolísanost, Přecitlivělost, podrážděnost, vzdor a vztahovačnost. Ztráta jistot, potřeba nové stabilizace. Sklon k dennímu snění, riziko depresí.

Myšlení

Důraz na uvažování, stádium formálních logických operací. Hypotetické uvažování, uvažování o neexistujícím. Systematičnost. Úvahy o budoucnosti. Polemizuje. Nevyzrálost postojů. Mechanismus kyvadla (zralé chování a infantilní chování). Zhoršená pozornost.

Korekce sebepojetí

Pohled do sebe – období introverze. Hledání sebe sama, pochybnosti, nespokojenost. Vliv vrstevníků na sebehodnocení. Důležitost zevnějšku. Po neúspěchu mnohdy klesají aspirace.

Rozvoj vlastní identity – Jaký jsem, Jaké mám možnosti, Jaké mám hranice, Jak se jevím svému okolí.

Sociální vývoj

Odmítá podřízené role. Tendence osamostatnit se.

Kritičnost, obranné reakce. Frustrace a nedorozumění s dospělými. K dospělým netolerantní.

Konflikty. Nechuť ke kompromisům, odmítání zbabělosti, submisivity, formalit, apod.

Specifický komunikační styl.

Odpoutání od rodiny, od hodnot rodiny. Normy vrstevníků jsou důležitější. Mají povinnosti, ale ne mnoho práv.

Erotické city. Estetické city.

Profesní orientace

Vyhraňují se zájmy, četba, hudba. Ideály. Výchova k volbě (sebepoznání – informace – rozhodování).

Výchovné zásady

Adolescence od 15 do 20 let

Zpomalení až zastavení růstu. Zlepšení výkonnosti. Postupná stabilizace, psychické osamostatňování, zlepšení vztahů s okolím.

Myšlení a rozvoj inteligence

Harmonizace, flexibilita v myšlení, nové způsoby řešení. Divergentní myšlení. Věcnost a snaha o objektivitu. Sociální zájmy, světonázorové diskuse. Preference rychlých a zásadních řešení (krajní, absolutní). Snaha rychle dosahovat cílů. Často ukvapenost.

Sebepojetí

Vliv vzhledu, atraktivity a vlastního úspěchu. Zdravé sebehodnocení: znalost své hodnoty, slabých a silných stránek, zvládají neúspěchy, zvládají úspěch - pokora

Emoce

Silné zážitky, snadno se nadchne, potřeba úspěchu a jeho prezentace

Sociální situace

Nová sociální pozice. Plnoletost, zodpovědnost, vyžadování respektu k plnoletosti. Často ještě závislost na rodině. Zaměření na budoucnost, první trvalejší vztahy, ideál partnera.

Identifikace se skupinou. Faktory ovlivňující výběr přátel (zájmy, tradice, status, věk, rasa, pohlaví, vzhled, intelekt, zájmy, hodnoty..., apod.). Vliv part (kladné i záporné), stereotypy v chování, filozofie.

Zábavy v adolescenci (potřeba hry, soutěže, poznání, vybití energie....sport, cestování, hudba a tanec, literatura, média, filmy a divadlo).

Mění se vztah k víře. Nové hodnoty. Důležitá je svoboda.

Příprava na povolání Učení a profese jsou často pojímány jako nutné zlo.

